

DOI No: <http://dx.doi.org/10.14225/Joh1233>

Geliş Tarihi: 01.03.2018

Kabul Tarihi: 09.04.2018

AKYİĞİTZADE MUSA BEY VE METİN GAZETESİ

Şennur ŞENEL*
Hayrettin PULAT**

Öz

II. Meşrutiyet döneminin en önemli özelliklerinden biri düşünce ve fikir özgürlüğünün sonucu olan basın-yayın faaliyetleridir. Bu dönemde birçok gazete ve dergi neşredilmiş, bunlardan bir kısmı istikrarlı bir şekilde devam ederken bir kısmı ise kısa sürede yayın hayatına veda etmiştir. Bu dönemde neşredilen gazetelerden birisi de Metin Gazetesi'dir. Bu araştırmanın odağında hem Metin Gazetesi hem de gazetenin naşiri Akyiğitzade Musa Bey bulunmaktadır.

Metin Gazetesi kısa ömürlü olmasına rağmen değişik konularda yazılar yayımlayarak döneminin bir gazetesi olmayı başarmıştır. Gazete incelendiğinde toplumsal, siyasal, ekonomik ve askeri konularda yazılara yer verildiği görülmektedir. Belirli ve tanınmış bir yazar kadrosuna sahip olmamasına rağmen işlenen konulardaki titizlik oldukça dikkat çekicidir.

Bu araştırmada bilhassa Metin gazetesinde Osmanlı Devleti'nin ekonomik coğrafyası ve Balkan devletlerinin orduları hakkında yayımlanan yazıların bir değerlendirmesi yapılmaktadır. "*Hayatımızın Ruhu Umur-ı Maliyedir*" başlığı altında yazılan yazı dizisinde, Osmanlı Devleti'nin ekonomik coğrafyası bölümlere ayrılarak, hangi bölgede yıllık ne kadar gelir elde edildiği, tarımsal üretim artırılması için neler yapılması gerektiği işlenmiştir. Ayrıca bölgelerin yüzölçümleri, nüfus miktarları, km²'ye düşen nüfus ve gelirler de belirtilmiştir. Bu çerçevede XIX. yüzyılın ikinci yarısındaki Osmanlı siyasi, sosyal ve fikri hayatına kendi cesametinde katkı sağlanması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Musa Akyiğitzade, Metin Gazetesi, Meşrutiyet Dönemi, Osmanlı Basın Hayatı, Balkan Orduları.*

* Doç. Dr., Gazi Üniversitesi Tarih Bölümü.

** Arş. Gör., Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Tarih Bölümü.

Akyiğitzade Musa Bey and Journal of Metin

Abstract

One of the most significant features of Second Constitutional Era is the press – publication activities which are the outcome of the freedom of thought and opinion. During this period many periodical publications published, while some of them continue consistently, some of them abandon the publishing life. One newspaper that published in this period is Metin Gazetesi. Both Metin Gazetesi and publisher Akyiğitzade Musa Bey is the focus of this study.

Even though Metin Gazetesi is shortlived, it could achieve to be a newspaper of its era by publishing different articles. When the newspaper is examined, it's seen that the newspaper give coverage to articles about social, political, economic and military topics. Despite the fact that the newspaper doesn't possess specific and famous writer staff, elaboration of treated topics is excessively remarkable.

Peculiarly, making an evaluation of the published articles in the Metin Gazetesi about economic geography of Ottoman Empire and armies of Balkan states in this study. In written article serial under the title of “Hayatımızın Ruhü Umur-ı Maliyedir”, how much annual revenue is obtained on which region, what is required to be done to increase agricultural production is handled by sectioning economic geography of Ottoman Empire. Also, the acreage of regions, number of the population, population density and incomes are stated as well. In this context, it's aimed to contribute to political, social and intellectual life within Ottoman in the second half of the nineteenth century with its own way.

Key Words: *Musa Akyiğitzade, Metin Gazetesi, Constitutional Era, Press life of Ottoman, Balkan Armies.*

Giriş

Musa Akyiğitzade, 1887 yılında İstanbul'a gelen Kazan Türklerindedir. Çıkarılan bir irade-i seniyye ile Mekteb-i Mülkiye-i Şahane'ye kabul edilmiş ve buradan “*aliyü'l ala*” derecesiyle mezun olup memuriyet hayatına başlamıştır. Musa Bey'in tanınırlığının en önemli sebebi iktisadi hayata dair düşünceleridir. Zira kendisi o dönemde Osmanlı Devleti'nde egemen olan liberal iktisadi görüşlere muhalif tavır takınmıştır. Ahmet Mithat Efendi'nin korumacılığı öngören görüşlerini sistemik şekilde ele almış ve bu konuda eserler yazmıştır. İktisat muallimliğinin yanısıra Mekteb-i Harbiye'de Rusça dersleri vermesi iktisadi fikirlerinin askeri sınıf tarafından öğrenilmesine ve yayılmasına imkân

vermiştir.¹ Bir süre gümrüklerde “*kitap muayene*”² memuru olarak çalışmış, ancak kadro dışı kalmasından sonra bir dönem işsiz kalmış, daha sonra taşra kazalarında kaymakam olarak görev yapmıştır. Kaymakamlığı sırasında taşra vilayetlerinde Tahrir-i Musakkafat Komisyonu üyeliği de yapmıştır. Son olarak Süleymaniye Kütüphanesine müdür olarak atanmış ve ömrünün sonuna kadar bu vazifede kalmıştır.

Meşrutiyetin ikinci kez ilan edilmesinden sonra Osmanlı basın hayatı canlı bir döneme girmiştir. Bu dönem, her dilden gazetelerin çıktığı, gümrüklerin matbaa makineleriyle dolduğu, gazetelerin sansürden geçmeden okuyuculara ulaştığı bir dönem olmuştur. Bu özgürlük ortamı içerisinde süreli yayın sayısında çok ciddi artış yaşanmıştır. 1908 yılı başlarında neşredilen gazete ve dergi adedi 120 civarındayken, Meşrutiyet’in ilanını müteakip ilk yedi ayda sadece gazete neşri için 730 imtiyaz alınmıştır.³ Metin gazetesi de böyle bir ortamda yayın hayatına başlamıştır. Ancak bazı gelişmeler neticesinde basın ve yayın faaliyetlerine birtakım kısıtlamalar getirilerek denetim altına alınmaya çalışılmıştır.⁴

Akyiğitzade Musa Bey’in Hayatı

Musa Bey’in hayatı hakkında elimizde fazla kayıt olduğunu söyleyemeyiz. Ancak hakkında yazılanlar başta olmak üzere, Başbakanlık Osmanlı Arşivi’nden elde ettiğimiz bilgilerden yola çıkarak hayatı hakkında fikir sahibi olabiliyoruz. Musa Bey, 3 Aralık 1865 yılında Moskova’nın güneydoğusunda yer alan Penza idari bölgesine bağlı olan Çembar’da dünyaya gelmiştir.⁵ Babası Kazan ileri gelenlerinden üst düzey bir devlet memuru olan Mehmedcan Akyiğitzade, annesi yine Kazan ileri gelenlerinden Fetullah

¹ Şerif Mardin, *Siyasal ve Sosyal Bilimler*, (der. Mümtaz’er Türköne, Tuncay Önder), (12.bs, İstanbul: İletişim Yayınları, 2014), s. 95.

² Bir tür sansür memuriyeti olması muhtemeldir.

³ Hakan Aydın (Editör), *İkinci Meşrutiyet Döneminde Basın ve Siyaset*, (1.bs, Konya: Palet Yayınları, 2010), s. 52-53.

⁴ Hıfzı Topuz, *II. Mahmut’tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, (7.bs, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2016), s. 84-87.

⁵ İsmail Türkoğlu, “Musa Akyiğitzade” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 2006), c. 31, s.213; Hilmi Ziya Ülken, *Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi*, (1.bs, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2013), s.312. Hilmi Ziya Ülken ise Musa Bey’in Kazan’da doğduğunu, ancak köken itibarıyla Penza vilayetine bağlı Çembar bölgesine bağlı Altı Avul diye bilinen köylerden Kabil’e dayandığını yazmaktadır; Başbakanlık Osmanlı Arşivi’nde bulunan Sicill-i Ahval Defterleri’nde (DH. SAİD) aynı tarih verilmiştir. BOA, DH. SAİD, 63/9.

Ayazdaroğlu'nun kızı Gül Saide Hanım'dır.⁶ Dedesi Altınbay Akyiğitzade, Çar Aleksandr zamanında çeyrek asra yakın askerlik vazifesinde bulunmuş,⁷ babası Mehmetcan Efendi ise Davrenski Apeka adında bir devlet kuruluşunda görev yapmıştır.⁸ Musa Bey, İlköğrenimine Maçalı'daki Tatar medresesinde başlamıştır, burada temel dini bilgiler ve Tatarca öğrenmiştir. Akabinde Çembar'da bulunan Rus mektebini ve 1884'te Penza lisesini bitirmiştir. Yüksek tahsil için başvurduğu üniversitelerden Türk olması münasebetiyle olumlu sonuç alamamıştır.

1884-1888 yılları arasında Kazan, Penza ve Kırım'da bulunan Musa Bey, İsmail Gaspıralı'nın Tercüman Gazetesinde çalışmıştır. Bu sırada modern fikirleri içeren kısa bir roman⁹ kaleme almıştır. Bu romanın molla tabakasını sinirlendirmesinden dolayı Musa Akyiğitzade, İsmail Gaspıralı'nın teşvik ve yönlendirmesi ile 1888'de İstanbul'a gelmiştir.¹⁰ Musa Bey, 1896 yılında Salih Efendi'nin kızı Hayriye hanımla evlenmiş ve Ayşe Fadıla, Emine Adile isimli iki kızı ile Ahmet Şerafettin adında bir oğlu olmuştur. Eski Yunanca, Arapça, Farsça, Latince bildiği; Almanca, Rusça ve Fransızcaya vakıf olduğu, ayrıca tercüme yapmayı ve keman çalmayı da sevdiği bilinmektedir.¹¹ Musa Akyiğitzade, 6 Eylül 1923'te Çengelköy Bakırcıbaşı sokağındaki evinde vefat etmiştir.¹²

Musa Akyiğitzade 1891 yılında¹³ Mekteb-i Mülkiye'den mezun¹⁴ olduktan sonra payitaht başta olmak üzere değişik şehirlerde idarecilik ve memuriyet yapmıştır. İdari görevleri genellikle merkezden uzak taşra kazalarında kaymakamlık olmuştur.

Sicill-i Ahval Defterlerinden edindiğimiz bilgilere göre Musa Bey, 29 Ocak 1892'de 1000 kuruş maaşla Mekteb-i Fünun-ı Harbiye-i Şahane'de lisan öğretmenliğine tayin edilmiştir. Aynı yıl 13 Şubat 1892'de 750 kuruş maaş

⁶ Ali Çankaya, *Yeni Mülkiye ve Mülkiyeliler Tarihi*, (1.bs, Ankara: Mars Matbaası, 1968-1969), Cilt III, s.468.

⁷ Türkoğlu, *a.g.m.*, s.213.

⁸ Ülken, *a.g.e.*, s.312.

⁹ Roman 1887 yılında Tatarca olarak basılmıştır. 1900 yılında Osmanlı Türkçesi yayımlanmışsa da herhangi bir nüshasını bulamadık.

¹⁰ Ülken, *a.g.e.*, s.312.

¹¹ Çankaya, *a.g.e.*, s.469; Sicill-i Ahval Defterinde “*Türkçe okur-yazar, Rusça ve Fransızca tekellüm eder.*” ifadesi yer almaktadır. BOA, DH. SAİD, 63/9.

¹² Çankaya, *a.g.e.*, s.469.

¹³ Çankaya, *a.g.e.*, s.468.

¹⁴ BOA, DH. SAİD, 63/9.

mukabili ek görevle Galata Gümrüğü Nezareti Muayene Salonu Muayene-i Kütüp memurluğuna atanmıştır. Maaşı aynı kalmak suretiyle 13 Nisan 1893'te Sirkeci Rüşumat Merkez Müdüriyeti Kitap Muayene memurluğuna nakledilmiştir. 31 Ağustos 1893'te memuriyet derecesi "*Rütbe-i Salise*"ye çıkarılmıştır. Memuriyetini layığıyla yapması dolayısı ile 17 Temmuz 1898'de terfi edilerek memuriyet derecesi "*Rütbe-i Sani*"ye yükseltilmiştir. Akyiğitzade, 14 Ekim 1909'da yapılan tensikatta Mekteb-i Harbiye Rus Lisansı Öğretmenliği ve ek memuriyetlerinden azledilerek kadro dışı kalmıştır.¹⁵ Musa Bey'in azli ile alakalı bazı çıkarımlarda bulunan Tevfik Çavdar'ın değerlendirmesi şöyledir: "*Musa Bey, Vezirhanı'nda kurduğu matbaada Metin adlı gazeteyi çıkardı. Gazetede liberal ekonomi politikalarının ülkeyi nerelere götürebileceğini tüm açıklığıyla yazıyordu. Ona göre tek çıkar yol himayecilikti. Gazetesi sık sık kapatıldı. Bir ara Metin gibi kapatılan iki gazete ile birleşerek Üç Kardeş adlı gazeteyi çıkardı*¹⁶. *Ne var ki M. Cavid ve Hüseyin Cahit Beylerin büyük mücadelesi ve oyunları sonucu bu gazete de kapatıldı. Aynı zamanda, sivil olduğu bahanesiyle Harp Okulu ve Harp Akademisindeki derslerine son verildi.*"¹⁷

Fakat Çavdar'ın bu görüşlerine karşılık Feroz Ahmad meseleye daha ılımlı ve makul yaklaşmaktadır. Ahmad'a göre, "*Mali durumun bozukluğu göz önüne alınarak, mevcut mali kanunlar düzeltilecek, yeni yıl için rasyonel bir bütçe hazırlanacaktı. Bütün nezaretlerde islahat yapılacak, fazla memurlar*

¹⁵ BOA, DH. SAİD, 63/9.

¹⁶ Burada Tevfik Çavdar'ın vermiş olduğu bilgilerden bazıları yanlıştır. İlk yanlış, Metin gazetesi sadece bir defa kapatılmıştır. Çavdar'ın iddia ettiği gibi sık sık kapatılmamıştır. İkinci yanlış, gazete incelendiğinde liberal iktisadi görüşlerin eleştirildiğine dair herhangi bir kayda rastlanmamaktadır. Söz konusu edilen eleştiriler "*İktisat yahut İlm-i Servet Azadegi-i Ticaret ve Usul-i Himaye*" isimli kitapta dile getirilmiştir. Üçüncü yanlış ise, iki gazete ile birlikte çıkarılan gazetenin ismi Üç Kardeş değil, Üç Gazete'dir. Metin gazetesinin son sayısında bu konu hakkında şöyle bir kayıt düşülmüştür: "*Gazetemiz ve (Feyz-i Hürriyet) ve (Tasvir-i Hayal) gazeteleri arasında bir ittifak teşekkül etti. Yarından itibaren Üç Gazete namı altında olmak ve haftada iki defa kendi içinde musavver mizah kısmını muhtevi bulunmak ve ayrıca bir bedel alınmamak üzere müttehiden yine on paraya satılacak ve heyet-i müttehide-i tahririye tarafından neşredilecektir. Heyet-i müttehide-i tahririye: sahib-i imtiyazımız Musa ve (Feyz-i Hürriyet) sahib-i imtiyazı Vicdani, Ali Sacit Beylerden ve muavin-i tahririyeden müteşekkildir.*" Metin Gazetesi, Sayı: 32, Tarih 14 Şaban 1326/28 Ağustos 1324.(Miladi 11 Eylül 1908).

¹⁷ Kadro dışı kalması hakkında Tevfik Çavdar'ın bu kanaatine dair belge kaydı bulunmamaktadır. Bkz. Tevfik Çavdar, *Türkiye Ekonomisinin Tarihi 1900-1960*, (1.bs, Ankara: İmge Yayınları, 2003), s. 33.

emekliye ayrılacaktı.”¹⁸ Ayrıca Ahmad’ın naklettiğine göre: “*Kamil Paşa, hem verimi artırmak, hem de giderleri azaltmak amacıyla idari mekanizmanın hemen hemen her dalında büyük bir temizleme hareketine girişti.*”¹⁹

Musa Bey, taşrada ise kaymakamlık ile Tahrir-i Musakkafat Komisyonu üyeliği görevlerini üstlenmiştir. İlk görev yeri 16 Ocak 1910’da başlamak üzere Van Vilayeti sınırları içerisinde bulunan Adilceviz kazası kaymakamlığıdır.²⁰ Ancak maslahat açısından görülen lüzum üzerine 24 Temmuz 1910’da Mamüretü’l- Hamit Kazası²¹ kaymakamı ile maaşları aynı kalmak şartıyla görev yerleri değiştirilmiştir.²² Fakat Musa Bey’in, Mamüretü’l- Hamit kazası kaymakamlığı görevini yerine getirmeye muktedir olmadığı, devlet işlerinin gittikçe karmaşıklaştığı dolayısıyla 7 Kasım 1910’da bu görevine son verilmiş,²³ 22 Kasım 1910’da 625 kuruş maaşla emekli edilmiştir.²⁴ Yaklaşık 7 ay sonra Musa Bey’e tekrar memuriyet görevi tevdi edilmiştir. Mayıs 1911’den Haziran 1912 yılına kadar Aydın Vilayeti 4. Tahrir-i Musakkafat Komisyonu üyeliğine tayin edilmiştir. Yine Aydın Vilayeti 6. Tahrir-i Musakkafat Komisyon üyeliğini de Haziran 1912’den Temmuz 1912’ye kadar yürütmüştür. Daha sonra 28 Temmuz 1912’de Suriye Tahrir-i Musakkafat Komisyonu üyeliğini üstlenmiş ve Şubat 1913’e kadar devam ettirmiştir. Şubat 1913 ile Mart 1914 tarihleri arası Humus Tahrir-i Musakkafat Komisyonu üyeliği yapmıştır.²⁵ Musa Bey’in taşradaki son görevi Bitlis vilayeti dâhilinde bulunan Çapakçur Kazası kaymakamlığıdır ki buraya 23 Kasım 1914’te ataması gerçekleşmiştir.²⁶ 23 Eylül 1916’da hastalığı dolayısıyla İstanbul’a dönmüş ve 16 Kasım 1916’da

¹⁸ Bu konu hakkında Feroz Ahmad’ın yapmış olduğu değerlendirme daha makul gözükmetedir. Feroz Ahmad, *İttihat ve Terakki 1908-1914*, (8.bs, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2010), s. 39,41.

¹⁹ Ahmad, *a.g.e.*, s.41

²⁰ BOA, İ.DH.1479/7. “*Van vilayeti dâhilinde hasbe’l tensik açılan Adilceviz kazası kaymakamlığına Mekteb-i Mülkiye mezunlarından ve Mekteb-i Harbiye’nin sabık muallimlerinden Musa Efendi’nin icra-yı memuriyetleri intihap encümeninin kararı üzerine tensip kılınmıştır*”.

²¹ Mamüretü’l- Hamit, Hoşap olarak da bilinir. Bugün Van ili sınırları içerisinde kalan Gürpınar ilçesidir.

²² BOA, İ.DH. 1482/35.“*Van vilayeti dâhilinde Adilceviz ve Mamüretü’l Hamit kazaları kaymakamları Musa ve Nedim Beylerin maslahaten görülen lüzum üzerine tahvil-i memuriyetleri vilayet-i müşarü’l ileyhadan vaki olan istiad ve intihap encümeninden verilen karar üzerine tensip kılınmış olmakla ifa-yı muktezası menut-ı müsaade-i saye-i fehmaneleridir. Ol babda ferman hazreti veliyü’l emrindir.*”

²³ BOA, DH. SAİD, 63/9.

²⁴ BOA, DH. SAİD, 63/9.

²⁵ BOA, DH. SAİD, 63/9.

²⁶ BOA, BEO, 4322/324128.

Musa Bey'in Çapakçur'daki görevine son verilmiştir.²⁷ Musa Bey'in son idari görevi ise kütüphane müdürlüğüdür. Hilmi Ziya Ülken Rusya'da satın alınan Katanof Kütüphanesine müdür olarak atandığı,²⁸ ancak Ali Çankaya Süleymaniye Kütüphanesine müdür olarak tayin edildiğini belirtmektedir. 9 Ağustos 1923'de Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından yapılan soruşturma neticesinde istihdam edilmesine bir mani görülmeyip Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından Süleymaniye Kütüphanesine müdür olarak tayin edilmiş ve kütüphanenin ilk müdürü olmuştur.²⁹

Metin Gazetesi

Yukarıda da ifade edildiği üzere II. Meşrutiyetin ilanını müteakip ülke genelinde bir özgürlük havası hâkim olmuş ve basın yayın alanında pek çok gazete ve dergi çıkarılmaya başlanmıştır. Bu ortamda Musa Bey tarafından çıkarılan Metin Gazetesi, 28 Temmuz 1324/13 Recep 1326 (M.11 Ağustos 1908) tarihinde yayın hayatına başlamıştır. İlk sayıda gazetenin Kanun-ı Esasi'nin ilan edilmesi şerefine kurulduğu ve günlük çıkacağı belirtilmektedir.³⁰ Dört sayfadan oluşan gazetenin müdür ve imtiyaz sahibi Akyiğitzade Musa'dır. Gazetenin idare merkezi Çemberlitaş Vezirhan'dadır. Gazeteden mesul olan kurucular ise Hayriye Hanım, Akyiğitzade Musa ve Halil Efendi'dir. İkinci sayıda başyazarın Mehmet Faik olduğu, ancak 21. sayıya gelindiğinde başyazarlık vazifesinin Mehmet Sedat Bey tarafından deruhte edildiği görülmektedir. Gazetenin bir nüshası günlük 10 kuruş olmakla birlikte, vatandaşlar 3 ile 6 aylık ve yıllık abone bedelleri ödemek koşuluyla gazeteye abone olabilmektedirler. Abone bedelleri 14. sayıya kadar 3 aylık 50 kuruş, 6 aylık 95 kuruş ve yıllık 180 kuruş, 14. sayıdan itibaren bir indirimle gidilerek 3 aylık 45 kuruş, 6 aylık 80 kuruş ve yıllık 150 kuruş olarak tayin edilmiştir. Buna mukabil günlük fiyatında herhangi bir değişikliğe gidilmemiştir. Günlük ücrete yurt içindeki posta ücretleri de dâhildir. Ancak yurt dışı posta ücretleri abone bedeline eklenmek suretiyle okuyucuya aittir. Metin Gazetesi toplamda 32 sayı çıkmıştır. Yayın hayatının kısa olması egemen iktisadi görüşe muhalif olması ve farklı görüşler savunmasına bağlanmışsa da bu iddianın herhangi bir mesnedi

²⁷ Çankaya, *a.g.e.*, s.468-469.

²⁸ Ülken, *a.g.e.*, s.313.

²⁹ Çankaya, *a.g.e.*, s.469; Türkoğlu, *a.g.m.*, s.213; Nevzat Kaya, "Süleymaniye Kütüphanesi" *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*, (Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 2010), Cilt 38, s.121.

³⁰ Metin Gazetesi, Sayı:1, Tarih:13 Recep 1326/28 Temmuz 1324(11 Ağustos 1908).

bulunmamaktadır.³¹ Metin Gazetesi kapandığı günün hemen ertesinde iki gazete ile *Feyz-i Hürriyet ve Tasvir-i Hayal* gazeteleri ile birleşmiştir.³²

Metin Gazetesi kısa ömürlü olmasına rağmen siyasi, toplumsal, ekonomik ve askeri konular başta olmak üzere pek çok konuya eğilmiştir. Gazetenin ilk üç sayfasında muhtelif konular hakkında yorumlar yer almaktadır. Dördüncü sayfada ise iç ve dış olaylara dair haberler, gazeteye gelen telgraflar, tevcihat ve ilanlara yer verilmiştir.

Gazeteye ‘*Metin*’ isminin verilmesi, gazetenin ilk sayısında çıkan “*Metin’in Kalbi*” isimli yazıda belirtilmiştir. Gazete, hürriyetin yani ilan edilen meşrutiyetin bir çocuğu olarak tanımlanmaktadır. Devr-i ceditte yapılacak işlerin sadece isimle olmayacağı, fiili olarak da yapılacak işlere bakılması gerektiği belirtildikten sonra canlılara özgü bir ismin seçilmesinde gazete ile çok iş yapılmak istendiği, sadece karalanmış bir kâğıt parçası olmayacağı da vurgulanmak istenmiştir. Gazetenin isimlendirilmesine meşruiyet kaynağı olarak dinsel referanslara da başvurulmuş, Peygamber hadislerinin tatbikinden başka bir şey yapılmadığına dikkat çekilmiştir. Peygamberin ümmetine çalışması şeklindeki telkini ön plana çıkarılarak, bunun bir ilham ve canlılığı ifade ettiği, bizzat fiiliyata yönelik olduğu dile getirilmiştir. Hazreti Peygamberin altmış küsur yıllık ömründe durmadan çalıştığı, hayvan güttüğü, ticaret için Şam başta olmak üzere pek çok yere gittiği, Kâbe’yi tamir ettiği, hak telkini, adaletin savunulması gibi maddi ve manevi alanda çalışmalarda bulunduğu vurgulanmış, *Metin*’in de de aynı misyona sahip olacağı belirtilmiştir.³³

Gazetenin amaç olarak belirlediği temel hedef çalışmaktır. Metin Gazetesi, ülkenin maddi-manevi gelişimi, mamur bir hale getirilmesi, zenginliğinin artırılması ve mutluluğu için çalışma gibi amaçları vardır. Musa Bey’e göre bunu sağlamanın yolu da bilim ve fenden geçmektedir. Bilim ve fenne dayanmayan, teyit edilmeyen şeylerin sadece kuru ve cansız birkaç harften ibaret olduğu belirtilmektedir. Bilime, tarihe, fenne, siyaset felsefesine, deney ve gözleme dayanan söylemlerin, bilimsel gerçekliğin ürünü olan sözlerin

³¹ Bkz. dipnot 16.

³² Metin Gazetesi, Sayı: 32, Tarih 14 Şaban 1326/28 Ağustos 1324(11 Eylül 1908).

³³ Musa Akyiğitzade, “Metin’nin Kalbi”, *Metin Gazetesi*, sayı: 1, tarih: 13 Recep 1326/28 Temmuz 1324.

gazetenin sütünlarına taşınmasından dolayı canlı bir isme gerek duyulduğu belirtilen diğer hususlardandır.³⁴

Bir gazete olarak Metin, uzun bir yolun yolcusu olma emelindedir. Bütün Osmanlı matbuatının gittiği feyiz yolundan gitmeyi hedeflemiş, gazeteyi besleyen temel kaynak ise Kanun-ı Esasi olarak belirtilmiştir. Kanun-ı Esasi'nin bahsettiği yeni hayatı ve anayasanın hakikatlerini yaymakla mutlu olunacağı vurgulanmıştır.³⁵

Musa Akyiğitzade'nin iktisat hakkındaki düşünceleri çağdaşlarından farklıdır.³⁶ Bu dönemde egemen iktisadi görüş, liberal iktisat politikalarının Osmanlı Devleti'ni iktisaden daha iyi seviyeye getireceği yönünde iken Musa Akyiğitzade korumacı politikaların Osmanlı ekonomisi için daha faydalı olacağı görüşünü savunmaktadır.³⁷ Ancak Metin Gazetesi'nde Musa Bey'in iktisadi fikirlerine dair herhangi bir iz bulunmamaktadır. Gazetede işlenen iktisadi konular ağırlıklı olarak Osmanlı Devleti'nin ekonomik coğrafyasının nasıl daha verimli hale getirileceği meselesidir.

Osmanlı Devletinin ekonomisi Kırım Savaşı esnasında alınan borçlardan sonra peyderpey Avrupa iktisadının hem yayılma sahası olmuş hem de egemenliğine girmeye başlamıştır. Alınan borçlar kötü olan Osmanlı ekonomisini daha da kötüleştirmiş, felç etmiştir.³⁸

Metin Gazetesi'nde Osmanlı ekonomisinin kriz yaşamasının temel nedeni olarak gelir-gider dengesizliği gösterilmiştir. Söz konusu dengesizliğin ortadan kaldırılması için alınan tedbirlerin sathi ve günü kurtarıcı yönleri eleştirilmiştir. Vergilerin artırılması, masrafların azaltılmasının uzun vadede hiçbir sonuç doğurmayacağı ısrarla vurgulanmıştır. Buradan hareketle Osmanlı devleti ile bazı Avrupa devletlerinin mali bütçeleri arasında bir kıyas yapılarak ekonominin durumu resmedilmeye çalışılmıştır. İngiltere, Fransa ve Almanya gibi devletlerin bütçelerinin 150 milyon franktan fazla olduğu, bunlar bir yana –

³⁴ Musa Akyiğitzade, "Metin'nin Kalbi", *Metin Gazetesi*, sayı: 1, tarih: 13 Recep 1326/28 Temmuz 1324.

³⁵ Musa Akyiğitzade, "Metin'nin Kalbi", *Metin Gazetesi*, sayı: 1, tarih: 13 Recep 1326/28 Temmuz 1324.

³⁶ Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, *Türkiye'de İktisat Tedrisatı ve İktisat Fakültesi Teşkilatı*, (1.bs, İstanbul: İsmail Akgün Matbaası, 1946), s. 24.

³⁷ Musa Akyiğitzade, *İktisat yahut İlm-i Servet Azadegi-i Ticaret ve Usul-i Himaye*, (1.bs, İstanbul: Karabet Matbaası, 1314).

³⁸ Yazarsız Makale "Hayatımızın Ruhu Umur-ı Maliyedir", *Metin Gazetesi*, Sayı: 24, Tarih: 6 Şaban 1326/20 Ağustos 1324; Emine Kıray, *Osmanlı'da Ekonomik Yapı ve Dış Borçlar*, (5.bs, İstanbul: İletişim Yayınları, 2015), s. 30-39.

Osmanlı ile kıyas edilemeyecek derecede küçük olan- İtalya, İspanya ve Belçika'nın bütçeleri dahi Osmanlı Devleti'nin bütçesinden fazla olduğu belirtilmiştir.³⁹

Bütçe açığının kapatılmasının, vergi artırım ve giderlerin azaltılması ile halledilecek bir mesele olmadığı ısrarla vurgulanırken yapılacak en önemli işin gelirlerin artırılması olduğu ifade edilmiştir. Bu ise ülkenin her tarafında tarıma dayalı ticaret ve sanayi kollarının himayesi, geliştirilmesine bağlanmıştır. Metin Gazetesi'nde çözüm açık ve nettir: tarımsal üretimin artırılması. Osmanlı Devleti'nin ekonomik coğrafyası ve insan kaynakları da tarımsal üretime elverişlidir. “Geniş ve verimli ovalar, vadiler, dağlar, büyük ormanlar, irili-ufaklı nehirler, Akdeniz ve Karadeniz'i birbirine bağlayan boğazlar, Basra Körfezi'ndeki sahil ve körfezler, doğal limanlar, Osmanlı Devleti'nin doğal güzellikleri” birer gelir kaynağı olarak gösterilmiştir.⁴⁰

Gazetede Osmanlı coğrafyası bölgelere (yazar “kıta” kelimesini kullanmıştır) ayrılarak ele alınmıştır.⁴¹ Buna göre bölgeler: Rumeli, Anadolu, Cezire-i Ulya, El Cezire, Irak, Suriye, Arabistan, Trablusgarp'dır. Yazıda Osmanlı Devleti'nin yüzölçümü 3 milyon 200 bin km², nüfusu ise 28 milyon 100 bin olarak verilmiştir.⁴²

Arabistan, Trablusgarp ve Bingazi kuraklıktan; Rumeli'nin de statüsünden dolayı araştırmaya dâhil edilmediği belirtilmiştir. Buna mukabil Anadolu, Suriye, El Cezire, Irak-ı Arap, Cezire-i Ulya bölgeleri hakkında araştırma yapıldığı dile getirilmiştir.⁴³ Ancak Cezire-i Ulya bölgesi hakkında

³⁹ Yazarsız Makale “Hayatımızın Ruhu Umur-ı Maliyedir”, *Metin Gazetesi*, Sayı: 24, Tarih: 6 Şaban 1326/20 Ağustos 1324. Devlet bütçeleri şu şekildedir, “İngiltere 180 milyon, Fransa 178 buçuk milyon, Almanya, 144 milyon, İtalya, 90 buçuk milyon, İspanya 48 buçuk milyon, Belçika 24 buçuk milyon, Osmanlı Devleti 18 buçuk milyon Frank'tır.”

⁴⁰ Yazarsız Makale, “Hayatımızın Ruhu Umur-ı Maliyedir”, *Metin Gazetesi*, Sayı: 24, Tarih: 6 Şaban 1326/20 Ağustos 1324.

⁴¹ Benzer bir taksimat dönemin coğrafya kitaplarına da yansımıştır. Bu meyanda Coğrafya-yı Mufassal Memalik-i Devlet-i Osmaniye yazarı Ali Saib ile Faik Sabri Duran benzer bir taksimata gitmişlerdir. Taksimatın detaylı bilgisi için bakınız: Ali Saib, *Coğrafya-yı Mufassal Memalik-i Devlet-i Osmaniye*, (1.bs, Konstantiniye: Matbaa-i Ebuzziya, 1304); Faik Sabri Duran, *Osmanlı Coğrafya-yı Tabii ve İktisadi*, (1.bs, Dersaadet: Kanaat Matbaası, 1333).

⁴² “Hayatımızın Ruhu Umur-ı Maliyedir”, *Metin Gazetesi*, Sayı: 24, Tarih: 6 Şaban 1326/20 Ağustos 1324

⁴³ Aynı yazı Sayı: 24, Tarih: 6 Şaban 1326/20 Ağustos 1324.

kuraklıktan dolayı tarımsal üretimin çok az olduğundan söz edilerek detaylı bilgi verilmemiştir.⁴⁴

Anadolu Bölgesi: Küçük Asya olarak bilinen Anadolu bölgesi Hüdavendigâr, Aydın, Ankara, Konya, Adana, Sivas, Trabzon, Kastamonu, Cezair-i Bahr-ı Sefid, İzmit ve Biga livalarını içeren Osmanlı Devletinin en verimli bölgesi olduğu belirtilmiştir. Yüz ölçümü 503 bin km², nüfusu ise 9 milyon 100 bin civarında olmakla birlikte km²'ye 18 kişi düşmektedir.⁴⁵ Üç tarafı denizlerle çevrili olan Anadolu yarım adası, uzun sahillere, doğal limanlara ve boğazlara sahip olması, bölgede dört mevsimin belirgin olarak yaşanması tarımsal üretim açısından olumlu sonuçlar doğurduğu gibi Anadolu bölgesinin önemini daha da artırdığı vurgulanmıştır. Sahil ve iç bölgelerdeki ovaların gayet geniş ve verimli olduğu, yüzeylerinin düz olması tarımsal faaliyetler için elverişli olmasına neden olmuştur. Bölgenin Düyun-ı Umumiye'ye verilen vergileri dışında tarımsal üretim geliri yıllık olarak 5 milyon lira civarındadır. Bu veriye göre km²'den elde edilen gelir 10 lira civarında hesaplanmıştır.⁴⁶ Diğer bölgelerin km²'ye düşen gelirleri göz önüne alındığından Anadolu Bölgesinin gelirlerinin oldukça yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

20. yüzyıl başlarında Anadolu bölgesinin arazinin kullanımına bakıldığında, 100 bin km² ekilmiş arazi, 58 bin km² ekilebilir fakat ekilmemiş arazi, 60 bin km² orman, 265 km² mera, dağlık ve kayalık arazi olduğu görülmektedir. Ancak kadastroya tabi tutulmadığı için bu rakamlar tahmini ve takribidir.⁴⁷

Ekilebilir arazinin en az ¼'ü sürekli olarak ekilmemektedir. Ekilen arazilerde ihtiyaç duyulan aletlerin 8/10'unun eksik olması, söz konusu ekilmiş alandan alınan faydayı ve elde edilen verimi sınırlamaktadır. Nakit ve alet eksikliği Anadolu bölgesinin mamur hale gelmesinin önündeki en büyük

⁴⁴ "Ruh Hayatımız Umur-ı Maliyedir", *Metin Gazetesi*, Sayı: 27, Tarih: 9 Şaban 1326/23 Ağustos 1324.

⁴⁵ "Hayatımızın Ruhu Umur-ı Maliyedir", *Metin Gazetesi*, Sayı: 24, Tarih: 6 Şaban 1326/20 Ağustos 1324.

⁴⁶ "Ruh Hayatımız Umur-ı Maliyedir", *Metin Gazetesi*, Sayı: 25, Tarih: 7 Şaban 1326/ 21 Ağustos 1324.

⁴⁷ "Ruh Hayatımız Umur-ı Maliyedir", *Metin Gazetesi*, Sayı: 25, Tarih: 7 Şaban 1326/ 21 Ağustos 1324.

engellerdendir. Ancak az bir gayretle çalışılması durumunda 3-5 sene içerisinde gelirin artırılabacağı Aydın vilayeti örneğiyle açıklanmaktadır.⁴⁸

Bölgenin tarımsal üretim açısından en zengin kısmı Aydın Vilayeti olarak gösterilmiştir. Anadolu bölgesinin diğer kısımlarının Aydın Vilayeti gibi tarımsal üretiminin artırılması için birtakım önerilerde bulunmaktadır. Bu minvalde mesela, *yetenekli memurların atanması, bataklıkların kurutulması, su kanalları ile arazinin sulanmaya açılması, arazinin tarıma elverişli olduğu ovalara (Ankara, Adana, Konya ve Sivas) gerekirse nüfus iskânının yapılması, gelişmiş tarım yöntemlerinin uygulanması, alet-edevatın yenilenmesi, yük hayvanlarının artırılması ve ulaşımda kolaylıkların sağlanması, sanayiye dayalı tarımsal üretimin yaygınlaştırılmasıdır*. Belirtilen yeniliklerin yapılması durumunda Anadolu bölgesinin gelirinin ciddi miktarda artacağı bunun da devlet hazinesine hayli katkıda bulunacağı vurgulanmaktadır.⁴⁹ Benzer öneriler Musa Bey tarafından bir kitabında da dile getirilmektedir. Bu öneriler şöyle özetlenebilir: *“Toprak gelirlerinin artırılması için birtakım önerilerde bulunmaktadır. Nüfusun artırılmasıyla daha önce ekilmeyen toprakların ekime açılması, sulamaya dayalı tarım kollarının geliştirilmesi için barajlar ve sulama kanallarının açılması, bataklıkların kurutulmasıyla arazinin ıslah edilmesi, tarıma dayalı makineleşmenin artırılması ve ziraat alet edevatının ıslah edilmesi gibi yapısal reformlar önerilmektedir”*.⁵⁰

Suriye Bölgesi: Suriye Bölgesi, Cebel-i Lübnan hariç, Halep, Suriye, Beyrut vilayetleri ile Kudüs sancağından oluşmaktadır. Yüzölçümü 215 bin km², nüfusu ise 2 milyon 590 bin civarındadır. Suriye bölgesinin hazineye yıllık katkısı 1,5 milyon lira civarında, km² araziye de 7 lira gibi bir miktar düştüğü dile getirilmiştir. Akarsu açısından zengin olmasa da Asi, Şeria, Ceyhan gibi büyük nehirlerin yanı sıra bu nehirlerin kolları mevcuttur. Hama ve Havran ovaları dünyanın en verimli ovaları olarak telakki edilmiştir. Ayrıca iklimin elverişli olmasından dolayı hemen hemen her türlü ürünün yetiştirilebileceği de belirtilmiştir. Ayrıca Hayfa-Şam demiryolunun inşa edilmesi nakliyatı kolaylaştıracağı belirtilmiştir. Buna ek olarak Anadolu bölgesi için önerilen

⁴⁸ “Ruh Hayatımız Umur-ı Maliyedir”, *Metin Gazetesi*, Sayı: 25, Tarih: 7 Şaban 1326/ 21 Ağustos 1324.

⁴⁹ “Ruh Hayatımız Umur-ı Maliyedir”, *Metin Gazetesi*, Sayı: 25, Tarih: 7 Şaban 1326/ 21 Ağustos 1324;

⁵⁰ MusaAkyiğitzade, *İlm-i İktisat veyahut İlm-i Servet Kavaid-i Mühimme-i İktisadiyeyi Havidir*, (1.bs, İstanbul: Pangaltıdaki Mekteb-i Harbiye Matbaası, 1316), s. 205-208

yapısal reformların⁵¹ burada uygulanması durumunda verimin daha da artacağı belirtilmiştir.⁵²

El Cezire ve Irak-ı Arap Bölgesi: Bağdat, Basra, Musul vilayetleri ile Zor livasından oluşan El Cezire ve Irak-ı Arap bölgelerinin yüzölçümü yapılan değişik incelemelerde 350-450 bin km² civarında hesaplanmıştır. Nüfusu ise 1 milyon 550 bini değişik aşiretlerden olmak üzere 3 milyon civarındadır. Bu bölge Fırat ve Dicle nehirleri arasında kalan verimli topraklardan oluşmaktadır. İstilalardan dolayı siyasal istikrarını kaybeden bölge zamanla zirai üretimdeki verimliliğini de kaybetmiştir. Zamanla sulama kanalları dolmuş, nehirler taşarak yer yer bataklıklar oluşmasına neden olmuştur. Sulama kanallarının dolmasıyla tarım yapılan arazinin alanı daralmış, çok mahdut bir sahada tarım yapılmaya başlanmıştır.⁵³

Metin Gazetesine göre, arazinin engebeli olmasından dolayı akarsular dar ve derin vadilerde akmaktadır. Uygun bazı yerlerde barajların inşa edilmesi sulama yolu ile elde edilecek tarımsal mahsul çeşitleneceği gibi birim alandan alınacak verim de böylece artırılabilecektir. Barajların yanısıra dolmuş olan su kanallarının tekrar kullanıma açılması, nüfusu seyrek olan bölgelere nüfus iskânı, ahalinin çalışmaya/üretmeye teşvik edilmesi, yeni tarım aletlerinin kullanılması tarımsal üretimi artıracak etkenlerdendir. Belirtilen reformların yapılması halinde bölgenin iklimi, yüzölçümü ve arazisinin tarıma uygunluğu düşünüldüğünde hazineye çok ciddi miktarda gelir getireceğine muhakkak gözüyle bakılmaktadır.⁵⁴

Netice itibariyle eldeki verilere göre km²'ye düşen gelir Anadolu bölgesinde 10, Suriye bölgesinde 7, El Cezire ve Irak bölgesinde ise 2 lira civarındadır. Yukarıda belirtilen yapısal reformların yapılması durumunda bu bölgelerin yıllık tarımsal gelirinin km²'de 20 liraya ulaşması kuvvetle muhtemeldir. Osmanlı Devleti gibi bir Akdeniz ülkesi olan İtalya'da km²'de

⁵¹ “Yetenekli memurların atanması, bataklıkların kurutulması, su kanalları ile arazinin sulanmaya açılması, arazinin tarıma elverişli olduğu ovalara gerekirse nüfus iskânının yapılması, gelişmiş tarım yöntemlerinin uygulanması ve alet-edevatın yenilenmesi, yük hayvanlarının artırılması, sanayiye dayalı tarımsal üretimin yaygınlaştırılmasıdır. Belirtilen yeniliklerin yapılması durumunda Suriye bölgesinin gelirinin ciddi miktarda artacağı bunun da devlet hazinesine çokça katkıda bulunacağı vurgulanmıştır”.

⁵² “Ruh Hayatımız Umur-ı Maliyedir”, *Metin Gazetesi*, Sayı: 27, Tarih: 9 Şaban 1326/23 Ağustos 1324.

⁵³ Yuk.a.g.m.

⁵⁴ Aynı makale.

280 lira civarında gelir elde ediliyorsa, Osmanlı Devleti de gereken yapısal reformları yaptığında İtalya gibi tarımdan elde ettiği gelirlerini artırabilir.⁵⁵

Orduya Dair

Metin Gazetesi'nin 9. Sayısından itibaren “*Biraz da Komşularımızı Tanıyalım*” başlığı altında bir yazı dizisi (tefrika) yayımlanmaya başlanmış ancak Metin Gazetesi'nin kapanmasından dolayı tamamlanamamış olduğu anlaşılmaktadır. Bu yazı dizisiyle *Bulgaristan, Sirbistan, Karadağ, Yunanistan, Rusya ve Avusturya-Macaristan* orduları hakkında bilgi vermek amaçlanmıştır. Ancak sadece *Bulgaristan, Sirbistan ve Karadağ* orduları hakkında verilen bilgi tamamlanmış, gazetenin kapanmasından dolayı tefrika akim kalmış, tamamlanamamıştır. Fakat Balkan orduları hakkında verilen bilgilerin hangi kaynaklara dayanarak yazıldığı anlaşılmamaktadır. Yalnız, Osmanlı Devleti'nden kopuşların arttığı 19. yüzyılın ikinci yarısının silahlanma ve askeri faaliyetleri düşünüldüğünde gazetede yer alan bilgilerin gerçeğe yakın doğrulukta olması kuvvetle muhtemeldir.

Buna göre, Bulgar ordusu, sulh ve sefer esnasında Prese bağlıdır. Savaş Bakanlığına bağlı daimi bir heyet vardır. Savaş Bakanlığı Erkan-ı Harbiye, İdare Dairesi, Piyade-Süvari-Topçu Müfettişlikleri, Muamelat-ı Şahsiye Dairesi ve Muhakemat Dairesi olmak üzere beş kısma ayrılmıştır. Savaş Bakanı Rusya'da eğitim görmüş olan Nikolayef isimli bir generaldir.⁵⁶

Bulgar ordusunun son yıllardaki bütçesinde çok ciddi bir artışa da dikkat çekilen yazıda, 1907 yılına kadar ortalama yıllık 18 milyon frank harcanmışken, 1907 senesi bütçesi 28 milyon franka kadar çıktığı yazılmaktadır. Dönemin tarihi gelişmeleri göz nüne alındığında bunun şaşırtıcı olmadığı da muhakkaktır. Bulgar Prensiği kurulduğu günden 1907 yılına kadar toplamda 700 milyon frank askeri harcama yapmıştır. Bu da yıllık ortalama 40 milyon frank raddelerindedir denilmektedir.⁵⁷

Askerlik 20 yaşını doldurmuş her Bulgaristan vatandaşı için mecburidir. Askerlik süresi yaklaşık olarak 27 yıldır. Terhis yaşı ise 46/47'dir. Askerliğin 21 senesi muvazzaf, 6 senesi ise muhtahfız silah altında bulunmak kaydıyla tamamlanır. Vatandaşlık değiştirenlere kaçak gözüyle bakılmaktadır.

⁵⁵ Aynı makale.

⁵⁶ “Biraz da Komşularımızı Tanıyalım I”, *Metin Gazetesi*, Sayı:9, Tarih: 21 Recep 1326/5 Ağustos 1324.

⁵⁷ Aynı tefrika I, *Metin Gazetesi*, Sayı:9, Tarih: 21 Recep 1326/5 Ağustos 1324.

Askerlikten yalnız ruhban sınıfı muaftır. Yüksek tahsil görenler bir seneliğine orduya gönüllü olarak dâhil olurlar. Seferberlik esnasında memurlar, tren çalışanları, postacıların bir kısmı silah altına alınmaz. Her yıl ortalama 1000 kişi askere gitme yaşına gelir. Bunların %18'i firar eder. Firar edenler genellikle Rum ve Müslümanlardır. %22'si vücutça askere elverişli değildir. %23'ünün de değişik sebeplerden dolayı askerlik müddetlerinde azaltılmaya gidilir. Geriye kalan %37 silâh altına alınır. Seferberlik esnasında Bulgaristan Prensiğinin çıkarabileceği maksimum asker sayısı 400 bindir.⁵⁸

Metin Gazetesine göre, 20. yüzyıl başlarında Bulgaristan ordusu 9 fırkaya bölünmüştür. Aşağıdaki tabloda fırka numaraları, isimleri ve fırka merkezleri gösterilmiştir.⁵⁹

Fırka Numarası	Fırkanın İsmi	Merkezi
1	Sofya	Sofya
2	Tıras	Filibe
3	Balkan	Eslemiye
4	Prezlav	Şimni(Şumnu)
5	Tuna	Ruşçuk
6	Vidin	Varça
7	Rilo	Duniçe
8	Tunca	Eski Zağr
9	Plevne	Plevne

Kullanılan silahlar ise şöyledir; manlihar tüfeği, rovelver ve kılıç. Her nefer yanında 30 fişeklik iki, 60 fişeklik 1 çanta taşır. Cephane arabalarında ise tüfekler için 130, rovelverler için 36 fişek bulunur. Her alayda 1 milyon fişek mevcuttur. Ayrıca her bölükte 80 kürek ve 20 balta vardır. Bunlara ek olarak, her alayda 4 makineli tüfek ve bu tüfekler için büyük birer müfreze vardır.⁶⁰

Bulgar ordusunda 162 sahra, 18 cebel olmak üzere toplamda 170 batarya top vardır. “Kuruzo-Şınayder” fabrikasına ise 432 seri ateşli top siparişi verilmiştir. Sipariş edilen topların sene sonuna kadar iadesi kararlaştırılmıştır.

⁵⁸ Aynı tefrika I

⁵⁹ Aynı tefrika I

⁶⁰ “Biraz da Komşularımızı Tanıyalım I”

Son verilerde göz önüne alındığında Bulgar ordusunun top miktarı 602 büyük çapta, muhtelif toplarla birlikte 1006 civarındadır.⁶¹

Orduda üç bölükten oluşan dokuz tabur kazmacı vardır. Bu taburlardan 6'sında birer bisiklet müfrezesi de bulunmaktadır. Taburların birincisinde (1 numaralı tabur) bir baloncu bir de otomobil müfrezesi vardır. Mühendisler de tüfek ile silahlandırılmıştır. Her kazmacı bölümünde 80 kürek, 60 kazma ve 20 balta vardır. Filibe fırkasına bağlı 1 köprücü bölümü vardır. Bu bölümün elinde 53 metrelik 3 adet köprü takımı mevcuttur. Ayrıca her firkada bir sıhhiye bölümü vardır. Sefer sırasında ordunun sıhhiye teşkilatının temelini oluştururlar. Bunlara ek olarak otomobil sahibi olanlar seferberlik esnasında gönüllü olarak savaş hizmetinde bulunabilirler.⁶²

Seferberlik ilanı durumunda piyadeler 3 gün içerisinde alay merkezinde toplanır, kıyafet giyer ve silahlanırlar. 4. gün ya eğitime tabi tutulurlar ya da toplanma noktasına doğru harekete geçerler. Topçu ve süvariler de aynı zamanda toplanırlar. Ancak hayvanların hazırlanması bir haftayı alır. Toplanan süvari kıtları memur edilen mahalle karadan, topçular ise trenle sevk edilir. Netice itibariyle en fazla 11 gün içerisinde ordu seferberlik için hazırlanmış olur. Bulgaristan'ın deniz gücü ise yeni yeni teessüs etmektedir. Bulgar ordusunun deniz gücü 1898 yılında inşa edilen 72 tonluk bir Torpidavizos, bir yat ve birkaç Şapule'den mürekkeptir.⁶³

Sırbistan Ordusu; Sırbistan'ın nüfusu yaklaşık olarak 2.636.000'dir. Askerlik süresi 30 yıldır. Askere alımlar 20 yaşında başlar. Terhisler ise 50 yaşından sonradır. Askerlik 20-50 yaş aralığında olan her Sırbistan vatandaşı için mecburidir. 30 senelik askerlik hizmetinin görev dağılımı ise şu şekildedir: 18 ayı veya 2 yılı ordu dairesinde, 8 senesi ihtiyatta, 7 senesi birinci sınıf milis ve geriye kalan son 7 yıl ise ikinci sınıf milis olarak geçmektedir.⁶⁴

Kral aynı zamanda ordunun başkumandanıdır. Savaş Bakanlığı 13 daireye bölünmüştür: 1. Mesalih-i Umumiye, 2. Topçu Fen Dairesi, 3. İstihkâm Fen Dairesi, 4. Muhasebat, 5. Hazine, 6. Tekaüt, 7. Muhakemat, 8. Tarih Şubesi, 9. Coğrafya ve Harita Ahzı ve Neşri Şubesi, 10. Sıhhiye, 11. Kontrol,

⁶¹ “Biraz da Komşularımızı Tanıyalım II”, *Metin Gazetesi*, Sayı: 10, Tarih: 22 Recep 1326/6 Ağustos 1324.

⁶² Aynı tefrika II, *Metin Gazetesi*, Sayı: 10, Tarih: 22 Recep 1326/6 Ağustos 1324.

⁶³ “Biraz da Komşularımızı Tanıyalım II”, *Metin Gazetesi*, Sayı: 10, Tarih: 22 Recep 1326/6 Ağustos 1324.

⁶⁴ “Biraz da Komşularımızı Tanıyalım III”, *Metin Gazetesi*, Sayı: 12, Tarih 24 Recep 1326/8 Ağustos 1324.

12. Muhaberat ve 13. Belgrat Askeri Musikisi. Bunların haricinde erkân-ı harbiye-i umumiye, mahkeme-i temyiz-i askeri, divan-ı harpler, fen komisyonları, zabitan imtihan komisyonu, maarif-i askeriye ait kurumlar ve tersaneler de Sırp ordusuna hizmet veren kuruluşlardır.⁶⁵

Kral Milan saltanatından feragat ettiği sırada yerine geçen oğlu Kral Aleksandır başkumandanlık vazifesini babasına tevdi etmiş, böylece bir başkumandanlık memuriyeti oluşturulmuştur. Başkumandanlığın vazifesi bütün askeri kıtaları aynı surette savaşa hazırlamak olarak belirlenmiştir. Ayrıca Kralın emri altında toplanan Yüksek Askeri Komisyonu vardır. Bu komisyonda askeriye dair önemli işler görüşülür. Komisyon 9 kişiden müteşekkildir.⁶⁶

Sırp ordusunun askeri bütçesi yıldan yıla artmıştır. 1907 yılının askeri bütçesi bir önceki yıla göre yaklaşık olarak 100 bin frank fazladır. Olağanüstü hallerde askeri bütçe 64 milyon Frank'a baliğ olur.⁶⁷

Askeri mevcudu ise 23 bin civarındadır. 23 bin askerden 5 bini zayıf ve firaridir. Geriye kalan 17 binden 5.500'ü silâhına alınır. Mütebaki ise 1 yıllığına askere davet edilir. Kura usulüyle askere alımlar yapılır. Ağustos ayında yapılan kura sonucu piyadeler Nisan ayında, topçu ve süvariler de sonbahar aylarında askere sevk edilir.⁶⁸

Ordunun sevkiyat işlemleri için 36 bin hayvana ihtiyaç vardır. Sırp ordusunun sahip olduğu hayvan sayısı ise 5 bindir. Geriye kalan 31 bin hayvanın tedarik edilmesi için çalışmalar yapılmaktadır. Eksikliklerin ikmal edileceği zamana kadar öküzler yük taşımacılığında kullanılmaktadır.⁶⁹

Piyade silahları 1898 model 7 mm'lik mavzerdir. Muvazzaflar için 80 bin tüfek siparişi verilmiştir. Ayrıca 10.44 çapında 80 bin kuka tüfeği mevcuttur. Rusya'dan alınan Berdan tüfeği de vardır. 45 piyade, 9 cebel, 2 süvari bataryası siparişi verilmiştir. Her top için 750 mermi istenmiştir. Sahra topları Kuruzo-Şınayder markadır. Toplar 75 mm çapındadır. Yük taşımacılığı için yaklaşık olarak 500 araba vardır.⁷⁰

Askeri eğitim veren kurumların da mevcudiyeti Sırpların askerliğe çok ehemmiyet verdiğini göstermektedir. Belgrat'ta bir askeri okul vardır. Bu okul

⁶⁵ Aynı tefrika III, *Metin Gazetesi*, Sayı: 12, Tarih 24 Recep 1326/8 Ağustos 1324.

⁶⁶ Aynı tefrika III.

⁶⁷ Aynı tefrika III.

⁶⁸ Aynı tefrika III.

⁶⁹ Aynı tefrika III.

⁷⁰ "Biraz da Komşularımızı Tanıyalım V", *Metin Gazetesi*, Sayı: 16, Tarih 28 Recep 1326/12 Ağustos 1324.

ikiye ayrılmıştır. Bir kısmı erkân-ı harbiye, diğer kısmı zaptiye mektebidir. Ayrıca iki adet küçük zabıt mektebi de vardır. Askeri gereç üreten imalathaneler, depolar, baytar mektepleri daimi hastaneleri de vardır. Bu kurumlar Niş, Belgrat ve Karayuvaç'tadır.⁷¹

Seferberlik 12-15 gün sürer. Talim müddeti az olduğu için ciddi bir askeri güçleri yoktur. Rus zabıtları ve Bulgar firarileri bu memleket için daha çok fedakârlık gösterdiği belirtilmiştir. Sırp askerleri askeri eğitimlerini genellikle yabancı ülkelerden almışlardır.⁷²

Metin Gazetesine göre Karadağ Ordusu hakkında verilen malumata baktığımızda askerlik süresi ortalama kırk yıldır. Askere alımlar 17-18 yaşlarında başlar, terhis ise 60 yaşındadır. 18 yaş altı ile 40 yaş üstü askerler ihtiyat kuvvetlerini oluşturmaktadır. Askerliğin uzun sürmesinin nedeni nüfusun az olmasından kaynaklanmaktadır. Askerlik müddeti uzun tutularak çok sayıda askere sahip olma düşüncesi hâkimdir. Askerlerin talim süresi 6 aydır. Talim taburlarında 1 binbaşı, bir kolağası, 10 mülazım, 10 küçük zabıt mevcuttur. Zabıtların eğitimi İtalya tarafından verilmektedir. İtalya'nın yanı sıra Karadağ askerlerini Rusya, Fransa, Sırbistan ve Avusturya eğitmektedir. Ancak ağırlıklı olarak İtalya'nın etkisi olduğu söylenebilir. Sefer esnasında Prens başkumandandır. Prens'in büyük oğlu ise eğitim kumandanıdır.⁷³

1890'da 8, 1899'da 9, 1907'de 11 liva var iken 1908'de liva sayısı 19'a çıkarılmıştır. Her liva 4 taburdan, her tabur ise 540 neferden oluşmaktadır. Sefer esnasında çıkarılabilecek maksimum asker sayısı kâğıt üzerinde 58 bin raddelerindedir.⁷⁴

Ordunun silah ihtiyacı Avusturya ve Rusya'dan alınan silahlardan karşılanmaktadır. Karadağ'da halk da silahlandırılmaktadır. Müslüman nüfusa silah verilmemektedir.⁷⁵

Seferberlik müddeti oldukça kısadır. 25 telgraf merkezinden bayraktarlar parola ile hangi sınırda toplanılacağını ilan ederler. Her nefer temel yaşam malzemesi ve teçhizatı ile birlikte 24 saat gibi kısa bir sürede belirtilen sınıra ulaşır.⁷⁶

⁷¹ Aynı tefrika, V.

⁷² Aynı tefrika, V.

⁷³ "Biraz da Komşularımızı Tanıyalım VI", *Metin Gazetesi*, Sayı: 29, Tarih 11 Şaban 1326/25 Ağustos 1324.

⁷⁴ Aynı tefrika VI.

⁷⁵ Aynı tefrika VI.

⁷⁶ Aynı tefrika VI.

Ordunun nakliyesi ve sıhhiyesi kadınlara aittir. Rusya tarafında 1896'da 25 yataklı bir hastane hediye edilmiştir. Sonradan yapılan tadilatla yatak sayısı 36'ya çıkarılmıştır.⁷⁷

Metin gazetesi kapanışını son sayıda çıkan kısa bir bilgi notu ile okuyucularına bildirmiştir. Gazetenin neden kapandığı hakkında net bir bilgi yoktur. Kapanmasının hemen ertesi günü "*Üç Gazete*" adı altında çıkması siyaseten bir baskı olmadığı intibai uyandırmaktadır. Nitekim gazete sütunlarında İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne yönelik övgülerin olması kanaatimizi güçlendirmektedir.⁷⁸ Ayrıca Cemiyet tarafından gönderilen telgraflarda Enver Paşa ve diğer Cemiyet önde gelenlerine "hürriyet kahramanı" sıfatının yakıştırılması, Metin gazetesinin Cemiyetle ihtilafa düşmek istemediğine delil olarak gösterilebilir. Gazetenin kapanması, "*Gazetemiz ve (Feyz-i Hürriyet) ve (Tasvir-i Hayal) gazeteleri arasında bir ittihat teşekkül etti. Yarından itibaren Üç Gazete namı altında olmak ve haftada iki defa kendi içinde musavver mizah kısmını muhtevi bulunmak ve ayrıca bir bedel alınmamak üzere müttehiden yine on paraya satılacak ve heyet-i müttehide-i tahririye tarafından neşredilecektir. Heyet-i müttehide-i tahririye: sahib-i imtiyazımız Musa ve (Feyz-i Hürriyet) sahib-i imtiyazı Vicdani, Ali Sacit Beylerden ve muavin-i tahririyeden müteşekkildir*"⁷⁹ bilgilendirilmesiyle duyurulmuştur. Metin gazetesi Üç Gazete çatısı altında kurumsal kimliğini korumuş, yazarlarından ise sadece gazetenin imtiyaz sahibi Musa Akyiğitzade yazı yazmıştır.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, Musa Akyiğitzade, gerek Sultan II. Abdülhamit döneminin gerekse II. Meşrutiyet döneminin önemli entelektüellerinden biridir. Politikayla ilgilenmemesi onun dar bir çevre tarafından bilinmesine neden olmuştur. Kendi dönemindeki iktisadi düşünceye muhalif görüşler ortaya atmış, korumacı politikalarla kapitalistleşmeyi savunmuştur. Rusya'da doğup büyümesi oranın entelektüel camiası hakkında bilgi sahibi olması, düşünce dünyasını şekillendirmiştir.

Musa Bey, II. Meşrutiyet'in ilanından sonra neşrettiği Metin gazetesiyle kısa süre basın-yayın dünyasında yer almıştır. Metin'de değişik konulara eğilmiş, iktidarla arasının bozulmamasına gayret göstermişse de II. Abdülhamit

⁷⁷ Aynı tefrika VI, *Metin Gazetesi*, Sayı: 29, Tarih 11 Şaban 1326/25 Ağustos 1324.

⁷⁸ Musa Akyiğitzade, "Cemiyetlerimiz ve Milletın Arzusu", *Metin Gazetesi*, Sayı: 5, Tarih: 17 Recep 1326/1 Ağustos 1324; Musa Akyiğitzade, "Mülhaza-i Mühimme", *Metin Gazetesi*, Sayı: 26, Tarih: 8 Şaban 1326/22 Ağustos 1324.

⁷⁹ *Metin Gazetesi*, Sayı: 32, Tarih 14 Şaban 1326/28 Ağustos 1324.

devrinin uygulamalarına eleştiriler yapmaktan geri kalmamıştır. Gazetede geniş bir şekilde yer bulan Osmanlı Devleti'nin ekonomik coğrafyası hakkındaki değerlendirmeler hem devlet yöneticilerine hem de dönemin okuryazar kesimine hitap etmektedir. Yazıların yazarının belli olmaması, söz konusu yazıların Musa Bey tarafından yazılması ihtimalini kuvvetlendirse de elimizde bu konuda somut veriler olmadığı için “*yazarsız yazılar*” kategorisinde değerlendirmemize neden olmaktadır. Osmanlı Devleti'nin ekonomisinde tarımın önemine dikkat çekilmiş ve tarımsal üretimin artırılması için birtakım önerilerde bulunulmuştur. Bu yapılırken dönemin Akdeniz ülkeleri ile kıyaslamalar yapılarak değerlendirmelerde bulunulmuştur. Ayrıca Osmanlı coğrafyası ekonomik ve fiziki özelliklerine göre taksim edilmiş, bölgelerin nüfusları, yüzölçümleri, yıllık gelirleri hakkında detaylı bilgiler verilmiştir.

Balkan Savaşlarına doğru gidildiği bir dönemde Balkan uluslarının orduları hakkında verilen bilgiler o dönem için oldukça şayan-ı dikkattir. Dünyadaki silahlanmaya paralel olarak Balkan devletleri de silahlanmakta, kendi bölgelerinde rol sahibi olmak istemektedirler. Büyük Güçler tarafından finanse edilen bu devletlerin ordu mevcutları, askeri mühimmat miktarları, askeri yapılanmaları, nakliye araç ve sayıları, askerlik süreleri hakkında verilen bilgiler Balkanlardaki hareketlilik hakkında bilgi sahibi olmamızı sağlamaktadır. Gazetenin kapanması ile Balkan devletlerinin orduları hakkında verilen bilgiler akim kalmış, sadece Bulgaristan, Sırbistan ve Karadağ orduları hakkında bilgi sahibi olunabilmiştir. Ancak bu bilgilerin kaynağının belirtilmemiş olması buradaki verilere temkinli yaklaşmak gerektiğini de ortaya koymaktadır. Bunlarla birlikte XIX. yüzyılın ikinci yarısında neşredilen Metin gazetesi özelinde Osmanlı meşrutiyet basını daha iyi anlaşılmakta ve bu alandaki literatüre gazete ve naşiri olarak Musa Akyiğitzade dâhil edilmektedir.

KAYNAKÇA

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

BOA, BEO, 4322/324128.

BOA, DH. SAİD, 63/9.

BOA, İ.DH., 1479/7.

BOA, İ.DH., 1482/35.

Sürelî Yayın

Metin Gazetesi

Biraz da Komşularımızı Tanıyalım I, *Metin Gazetesi*, Sayı:9, Tarih: 21
Recep 1326/5 Ağustos 1324.

Biraz da Komşularımızı Tanıyalım II, *Metin Gazetesi*, Sayı: 10, Tarih:
22 Recep 1326/6 Ağustos 1324.

Biraz da Komşularımızı Tanıyalım III, *Metin Gazetesi*, Sayı: 12, Tarih 24
Recep 1326/8 Ağustos 1324.

Biraz da Komşularımızı Tanıyalım V, *Metin Gazetesi*, Sayı: 16, Tarih 28
Recep 1326/12 Ağustos 1324.

Biraz da Komşularımızı Tanıyalım VI, *Metin Gazetesi*, Sayı: 29, Tarih 11
Şaban 1326/25 Ağustos 1324.

Hayatımızın Ruhu Umur-ı Maliyedir, *Metin Gazetesi*, Sayı: 24, Tarih: 6
Şaban 1326/20 Ağustos 1324.

Musa Akyiğitzade, “Cemiyetlerimiz ve Milletın Arzusu”, *Metin Gazetesi*,
Tarih: 17 Recep 1326/1 Ağustos 1324.

Musa Akyiğitzade, “Metin’ın Kalbi”, *Metin Gazetesi*, Sayı: 1, Tarih: 13
Recep 1326/28 Temmuz 1324.

Ruh Hayatımız Umur-ı Maliyedir, *Metin Gazetesi*, Sayı: 25, Tarih: 7
Şaban 1326/ 21 Ağustos 1324.

Ruh Hayatımız Umur-ı Maliyedir, *Metin Gazetesi*, Sayı: 27, Tarih: 9
Şaban 1326/23 Ağustos 1324.

Sayı: 32, Tarih 14 Şaban 1326/28 Ağustos 1324.

Sayı:1, Tarih:13 Recep 1326/28 Temmuz 1324.

Musa Akyiğitzade, “Mülahaza-i Mühimme”, *Metin Gazetesi*, Tarih: 8
Şaban 1326/22 Ağustos 1324.

Telif ve Tetkik Eserler

Ahmad, Feroz. *İttihat ve Terakki 1908-1914*, 8.bs, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2010.

Akyiğitzade, Musa, *İktisat yahut İlm-i Servet Azadegi-i Ticaret ve Usul-i Himaye*, 1.bs, İstanbul: Karabet Matbaası, 1314.

Akyiğitzade, Musa, *İlm-i İktisat veyahut İlm-i Servet Kavaid-i Mühimme-i İktisadiyeyi Havidir*, 1.bs, İstanbul: Pangaltıdaki Mekteb-i Harbiye Matbaası, 1316.

Ali Saib, *Coğrafya-yı Mufassal Memalik-i Devlet-i Osmaniye*, (1.bs, Konstantiniye: Matbaa-i Ebuzziya, 1304.

Aydın, Hakan, (Editör), *İkinci Meşrutiyet Döneminde Basın ve Siyaset*, 1.bs, Konya: Palet Yayınları, 2010.

Çankaya, Ali, *Yeni Mülkiye ve Mülkiyeliler Tarihi*, 1.bs, Ankara: Mars Matbaası, Cilt III, 1968-1969.

Çavdar, Tevfik, *Türkiye Ekonomisinin Tarihi 1900-1960*, 1.bs, Ankara: İmge Yayınları, 2003.

Duran, Faik Sabri, *Osmanlı Coğrafya-yı Tabii ve İktisadisi*, 1.bs, Dersaadet: Kanaat Matbaası, 1333.

Fındıkoğlu, Ziyaeddin Fahri, *Türkiye’de İktisat Tedrisatı ve İktisat Fakültesi Teşkilatı*, 1.bs, İstanbul: İsmail Akgün Matbaası, 1946.

Kaya, Nevzat, “Süleymaniye Kütüphanesi” *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*, Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 2010, Cilt 38, s. 121-123.

Kıray, Emine, *Osmanlı’da Ekonomik Yapı ve Dış Borçlar*, 5.bs, İstanbul: İletişim Yayınları, 2015.

Mardin, Şerif, *Siyasal ve Sosyal Bilimler*, (der. Mümtaz’er Türköne, Tuncay Önder), 12.bs, İstanbul: İletişim Yayınları, 2014.

Topuz, Hıfzı, *II. Mahmut’tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, 7.bs, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2016.

Türkoğlu, İsmail, “Musa Akyiğitzade” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 2006, c. 31, s. 312-313.

Ülken, Hilmi Ziya, *Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi*, 1.bs, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2013.